

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Інститут журналістики

РОМАНЮК НАТАЛЯ СЕРГІЇВНА

УДК 007:304: 655.1 (477.65)"17/19"

**СТАНОВЛЕННЯ ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ
ЄЛИСАВЕТГРАДА І ПРИЛЕГЛИХ ТЕРИТОРІЙ
(КІНЕЦЬ ХVІІІ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)**

27.00.05 – теорія та історія видавничої справи та редагування

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук із соціальних комунікацій

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі видавничої справи та мережових видань Київського національного університету культури і мистецтв Міністерства культури України.

Науковий керівник: доктор філологічних комунікацій, професор
Тимошик Микола Степанович,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
завідувач кафедри видавничої справи і мережових
видань.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Мелещенко Олександр Костянтинівич, Київський
національний університет імені Тараса Шевченка,
професор кафедри історії журналістики Інституту
журналістики;

кандидат наук із соціальних комунікацій **Подолька
Надія Степанівна**,
Сумський державний університет, старший викладач
кафедри журналістики та філології.

Захист відбудеться «29» березня 2016 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.33 Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 04119, м. Київ, вул. Мельникова, 36/1, Інститут журналістики.

Із дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка (01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58).

Автореферат розісланий 20 лютого 2016 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент

Б. М. Носова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Історія видавничої справи розвивалася й утверджувалася не лише в таких потужних осередках книго- та пресовидання, як Львів, Київ, Харків, а й на периферії. Не можемо об'єктивно говорити про історію національної видавничої справи загалом, доки є невідомим внесок окремих регіонів у її загальний розвиток. Донедавна видавнича справа Єлисаветграда (нині – Кіровограда) та містечок, тісно пов'язаних із цим повітовим центром, не була комплексно дослідженою. Є масив не введеного до наукового обігу, не узагальненого матеріалу. Залишаються маловідомі чи невідомі імена власників та працівників друкарень, редакцій, видавництв, що потребують від нас того пошанування, на яке вони заслужили своєю працею. Видавнича справа Єлисаветграда і прилеглих територій посідає особливе місце в історії країни. Від зародження 250 років тому до приходу радянської влади на цих землях працювало близько п'ятдесяти видавничих організацій, діяльність яких досі залишалася не поцінованою, що підтверджує актуальність теми.

Саме в Єлисаветграді 1764 року було засновано першу в Україні «гражданську» друкарню (тобто друкарню, в якій було використано новий, так званий гражданський, шрифт). 1765 року надруковано книги «Кав'ярня» Ж.-Б. Руссо й «Азбука». Дотепер не досліджені такі аспекти, як тематичний і типологічний репертуар видавничих фірм, особливості організації праці у друкарнях і палітурних майстернях, специфіка промоції друкованої продукції місцевих закладів, формування мережі книгорозповсюдження тощо.

У науковій літературі переважно згадується діяльність першої друкарні (про це пишуть І. Огієнко, С. Петров, О. Чуднов, Ю. Матівос), але книговидання XIX і XX століть є невивченим. Якщо окремі факти й потрапляють до історичних розвідок, то подаються фрагментарно, переважно в контексті літературознавчих чи краєзнавчих розвідок. З огляду на обмеженість інформації про видавничу справу Єлисаветграда й прилеглих територій навіть згадане мимохідь видання чи назване ім'я автора (редактора, видавця) – цінна інформація для дослідження. Такі факти є в публікаціях В. Боська, Л. Куценка, О. Семененка, О. Чуднова, Н. Бракер, Ю. Матівоса, С. Шевченка, В. Крижанівського, Р. Базаки. У справі збирання та систематизування листівок як окремого виду видавничої продукції, частина з яких належить місцевим видавцям, варто віддати належне В. Могилюку, Ю. Тютюшкіну, В. Петракову й В. Машковцеву, В. Смотренку. Зазначені автори висвітлюють діяльність провідних діячів, описують окремі видання, згадують про книгарні чи книготорговців. Це не характеризує видавничу справу комплексно, але створює підґрунтя для того, аби системно дослідити цю проблему. Окремі відомості (переважно дуже фрагментарні) та згадки про книговидання Олександрії знаходимо у В. Голобородька, С. Цапюка, Т. Троцюк, Н. Жахалової, С. Орел і В. Панченка.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах цільової комплексної програми наукових досліджень Київського національного університету культури і мистецтв «Трансформаційні процеси в культурі і мистецтвах України» (державний реєстраційний № 0107U009539), згідно

з тематикою наукових досліджень кафедри видавничої справи та мережевих видань КНУКіМ «Видавнича справа та редагування в Україні: вчора, сьогодні, завтра». Наукова проблематика дисертації пов'язана з програмою наукової дисципліни «Історія української видавничої справи».

Мета – комплексне дослідження діяльності видавництв, друкарень й інших видавничих організацій Єлисаветграда та прилеглих територій у контексті доби.

Для досягнення мети необхідна реалізація таких **завдань**:

- узагальнити стан дослідження проблеми в українській історіографії та ввести до наукового обігу нову інформацію;
- охарактеризувати діяльність видавництв, друкарень та інших книговидавничих організацій;
- провести видо-типологічний аналіз видавничої продукції;
- окреслити систему книгорозповсюдження;
- систематизувати відомості про рекламну та промоцію друкованих видань як складову редакційно-видавничого процесу.

Об'єкт дослідження – видавнича справа Єлисаветградського краю з другої половини XVIII до початку XX ст.

Предмет дослідження – особливості зародження і розвитку видавничих організацій під час створення, виготовлення та реалізації друкованої продукції в організаційному, типологічному, тематичному аспектах.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є комплексний, системний підхід, який ґрунтується на принципах історизму та наукової об'єктивності, пріоритеті фактів, що передбачає об'єктивне висвітлення, аналіз й узагальнення відомостей про розвиток історії видавничої справи. Для виявлення повноти розробленості проблеми, узагальнення результатів вивчення науковцями діяльності редакторів, видавців, авторів, впливу їхньої видавничої діяльності користуємося такими загальнонауковими методами, як порівняння, узагальнення, аналіз і синтез. Використовуємо спеціальні методи: типологічний, порівняльно-історичний, біографічний, бібліографічний, друкарський.

Джерельна база. Основою джерельної бази є документи Державного архіву Кіровоградської області (фонди Єлисаветградської міської управи, Єлисаветградського товариства розповсюдження грамотності й ремесел, газети кінця XIX – початку XX ст. тощо); видавнича продукція аналізованого періоду із фондів Кіровоградської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д. І. Чижевського (відділ рідкісних документів) та Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського; фонди Кіровоградського обласного краєзнавчого музею та галереї «Єлисаветград» (тогочасна видавнича продукція), Національної історичної бібліотеки та праці дослідників, що стосуються видавничої справи в пресі та моновидаваннях.

Хронологічні межі. У роботі акцентується увага на часовому відтинку з другої половини XVIII до початку XX ст. Згадуються перші єлисаветградські видання 1765 року і ті, що видані на початку XIX ст. З огляду на те, що видавнича справа на цих землях утвердилася у другій половині XIX століття, то детальніше розглядається період із 1865 року (коли Єлисаветграду як центру краю, про який

ідеться, було повернено статус повітового міста, після чого відбулося багато змін у сфері освіти, культури, науки) і до початку другого десятиліття ХХ ст. (до встановлення в Єлисаветграді більшовицької влади у 1920 році).

Територіальні межі. Аналізується діяльність видавничих осередків, що розташовувалися на території сучасної Кіровоградщини (це переважно Єлисаветградський та Олександрійський повіти Херсонської губернії, Чигиринський повіт Київської губернії, представлений Златоподем).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що це перше і на сьогодні єдине комплексне дослідження видавничої справи Єлисаветграда та інших міст Кіровоградщини другої половини ХVІІІ – початку ХХ століть.

Уперше:

- всебічно проаналізовано діяльність таких єлисаветградських друкарень, як друкарні А. та М. Гольденбергів, братів Шполянських, братів Броунів, Єлисаветградського повітового земства, а також інших видавничих організацій Єлисаветграда, Олександрії, Новомиргорода, Златополя, Бобринця;

- уведено до наукового обігу неопубліковані архівні матеріали, що стосуються діяльності видавничих осередків краю, зокрема договори про встановлення об'єктів зовнішньої реклами в Єлисаветграді, листування з конторою й інші матеріали редакції «Ведомостей Єлисаветградского Городского общественного управления», договори про віддачу з торгів друкарських робіт для міської управи;

- віднайдено й оприлюднено доповідь про Єлисаветградську земську друкарню із журналу засідань Єлисаветградських повітових надзвичайних земських зборів 1917 року;

- зібрано, систематизовано та опубліковано газетні матеріали першого десятиліття ХХ століття, у яких висвітлено умови роботи в друкарнях та палітурних майстернях («Труд», «Голос Юга»);

- опрацьовано й висвітлено деталі судової справи між єлисаветградськими видавцями В. Лapidусом та М. Гольденбергом, опублікованої в газеті «Голос Юга» за 1908 рік;

- вивчено й описано книжкову торгівлю в містах Єлисаветградського краю;

- досліджено й висвітлено особливості сфери зовнішньої реклами в Єлисаветграді;

Удосконалено:

- обґрунтування специфіки реклами видавництв, друкарень та рецензій у пресі;

- історіографію видавничої справи Єлисаветграда і прилеглих територій з урахуванням архівних документів.

Набули розвитку:

- вивчення масиву періодичних видань Єлисаветграда та Олександрії;

- характеристика внеску товариств та організацій у розвиток видавничої справи Єлисаветграда;

- висвітлення тенденцій української видавничої справи вищезгаданого періоду.

Практичне значення. Результати дослідження можна використати під час написання текстів лекцій із таких дисциплін: «Історія видавничої справи», «Історія журналістики», «Історія крайових видань», під час розроблення спецкурсів. Матеріали дисертації можуть стати джерелом для дослідження суміжної проблематики.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є індивідуальною роботою. Опрацьовано та введено до наукового обігу масив неопублікованих раніше відомостей. Будь-які форми використання наукових студій інших дослідників супроводжуються відповідними посиланнями. Дисертацію, автореферат, публікації, у яких викладено основні положення роботи, здобувачка підготувала самостійно.

Апробація результатів. Дисертація обговорена і схвалена на засіданні кафедри видавничої справи та мережевих видань Київського національного університету культури і мистецтв, на засіданні кафедри видавничої справи та редагування Інституту журналістики Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Структурні частини роботи апробовані в публікаціях у виданнях, затверджених ДАК України, в одноосібній монографії, у низці інших видань. Основні положення та висновки апробувалися під час таких конференцій, як IV Всеукраїнська науково-практична конференція молодих науковців «Масова комунікація: історія, сьогодення, перспективи» (16–17 травня 2013 р., Інститут філології та журналістики Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк); Всеукраїнська наукова конференція «Український інформаційний простір у світовому контексті: набутки, проблеми, перспективи» (17 квітня 2013 р., Київський національний університет культури і мистецтв); Всеукраїнська наукова конференція «Український інформаційний простір у світовому контексті: набутки, проблеми, перспективи» (24 квітня 2014 р., Київський національний університет культури і мистецтв).

Публікації. Основні результати дослідження викладено в одноосібній монографії «Видавнича справа в Єлисаветграді», у восьми статтях, п'ять із яких – у фахових журналах, тезах доповіді.

Структура дисертації. Дисертацією є рукопис, обсяг якого 247 сторінок, із них 163 сторінки основного тексту. Робота складається зі вступу, трьох розділів, сімнадцяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел (248 позицій), додатків (61 сторінка).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано вибір, актуальність дослідження та його доцільність, зв'язок роботи з науковими програмами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, окреслено джерельну базу, хронологічні й територіальні межі, розкрито його новизну, теоретичне й практичне значення, висвітлено відомості про апробацію основних положень дисертації, публікації.

Перший розділ «Теоретико-методологічні основи дослідження видавничої справи Єлисаветградського краю» присвячено розгляду джерельної бази,

хронологічних і територіальних меж, методології, внеску дослідників у питання, яких стосується дисертація. Розділ складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1. «Історіографія видавничої справи Єлисаветграда й прилеглих міст» проаналізовано внесок українських дослідників у розвиток видавничої справи Єлисаветградського краю. Систематизація та аналіз матеріалів за темою дослідження дає змогу умовно поділити їх на кілька груп: наукові розвідки, бібліографічні каталоги, у яких аналізується видавнича справа в Україні загалом (книги І. Огієнка, М. Тимошика, статті О. Васьківської і Т. Гринівського); роботи краєзнавців, у яких ідеться про окремі питання книго- та пресовидання (насамперед В. Боська, Л. Куценка, а також О. Чуднова, Ю. Матівоса, В. Могилюка, В. Крижанівського, Р. Базаки, О. Класової, В. Поліщука); краєзнавчі довідкові видання («Літературний словник Кіровоградщини» Л. Куценка, «Постаті Степової Еллади» та «Історичний календар Кіровоградщини» В. Боська); спогади сучасників (Н. Бракер, О. Тарковського, О. Михалевича, О. Семененка) тощо.

Обґрунтовано вибір хронологічних і територіальних меж. Згадується перше століття друкарства в Єлисаветграді, яке представлено лише кількома відомими виданнями – надрукованими 1765 р. і на початку ХІХ століття, коли Єлисаветград був військовим містом. Основну увагу зосереджено на періоді з другої половини ХІХ до початку ХХ століття. Територіальними межами є сучасна Кіровоградщина, яку на той час формували переважно Єлисаветградський та Олександрійський повіти Херсонської губернії й частина Чигиринського повіту Київської. Ці терени, у середині ХVІІІ століття штучно заселені для військових потреб Російської імперії, відомі також під назвою Дике Поле.

У підрозділі 1.2. «Архівні документи і місцева друкована продукція ХІХ – початку ХХ ст. як основа джерельної бази» охарактеризовано архівні та опубліковані джерела (серед останніх – підшивки єлисаветградських газет і часописів, єлисаветградські та олександрійські видання). Головний масив документів зберігається в Державному архіві Кіровоградської області, Кіровоградській обласній універсальній науковій бібліотеці імені Д. Чижевського, Кіровоградському обласному краєзнавчому музеї, галереї «Єлисаветград», Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського. Доповнили ці матеріали бібліографічні описи книг та періодики в друкованих та електронних каталогах, виданих в Україні та Росії.

У підрозділі 1.3. «Системний підхід у вивченні видавничої галузі» наголошується, що методологічною основою дослідження є комплексний, системний підхід, який ґрунтується на принципах історизму та наукової об'єктивності, пріоритеті фактів, що передбачає об'єктивне висвітлення, аналіз й узагальнення даних розвитку історії видавничої справи. Достовірність і наукова обґрунтованість результатів дослідження, теоретико-методологічний рівень дисертації базуються на застосуванні загальнонаукових та специфічних методів.

Другий розділ «Зародження та розвиток друкарства в Єлисаветграді та прилеглих містах» присвячено дослідженню перших друкарень, гуртків, товариств, що були причетні до становлення книго- та пресовидання.

У підрозділі 2.1. «Видання наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.» розглянуто перші зразки друкованої продукції, що з'явилися в Єлисаветграді. Такими були «Кофейный дом» Ж.-Б. Руссо й «Азбука», видані 1765 року першою на території України друкарнею із так званим гражданським шрифтом. Через переформування Новоросійської губернії й перенесення адміністративного центру її перевезли до Кременчука. Вказано, що кілька десятиліть видавнича справа в Єлисаветграді не розвивалася. Але з кінця 20-х до початку 40-х років XIX століття в місті працювала друкарня резервного кавалерійського корпусу, про що свідчать бібліографічні записи в каталогах та план міста, у якому зазначалася корпусна друкарня. Її діяльність підпорядковувалася потребам військового міста.

Підрозділ 2.2. «Тематико-типологічний та організаційний аспекти діяльності першої приватної друкарні в Єлисаветграді» присвячений розвитку друкарні, яку відкрив А. Гольденберг 1862 року. Наголошується на тому, що вона була найпотужнішою видавничою організацією міста до початку XX століття, проіснувала півстоліття. 1912 року її викупили брати Броуни, які продовжили розвивати справу попередників. Основним репертуаром були офіційні, наукові та навчальні видання (останні виникали передусім через створення в місті кількох навчальних закладів із потужним викладацьким складом), був сегмент також літературно-художніх, довідкових і рекламних видань, виготовлялася періодика. Тут надрукована перша єлисаветградська українськомовна збірка «Деякі з перекладів і самостійних творів І. Гриненка» 1875 року. Частина видань, які виходили, потребувала кропіткої упорядницької роботи, тексти вичитували коректори, видання перед друком проходили рецензування. Щодо художньо-технічного оформлення, то поряд зі скромними виключно текстовими виданнями траплялися такі, де були декоративні елементи, портрети, фотографії, шаржі, інфографіка. Зрідка схеми й графіки друкувалися в кілька фарб. Первинно книги видавалися в тонких обкладинках, але частину з них потім опрацювали в надійні палітурки. Фінансовою підтримкою друкарень були офіційні видання – замовлення місцевої влади. Тому більшість підприємств намагалася виграти право виготовлення видавничої продукції на відповідних торгах.

У підрозділі 2.3. «Особливості видань друкарень братів Броунів, Шполянських і малих видавничих організацій» досліджуються організаційний і тематико-типологічний аспекти діяльності друкарень Єлисаветграда, утворених наприкінці XIX століття. Визначну роль у видавничій справі міста відіграла друкарня братів Шполянських. Її особливістю було те, що в репертуарі свій сегмент займали видання релігійного спрямування (це не характерно для інших місцевих друкарень). Були навчальні, наукові, офіційні, рекламні видання, а також громадсько-політична періодика. Найвідоміша книга, що з'явилася в цій друкарні 1897 року, є важливим науковим джерелом. Ідеться про «Исторический очерк г. Елисаветграда», укладений і виданий тогочасним міським головою О. Пашутіним. Помітною була діяльність друкарень П. Зеленого, Н. Клярфельда, А. Вітліна, Г. Лемберга, І. Тьомкіна, Б. і М. Фінкель, на межі століть зайнявся друкарською справою Н. Сейдер.

Підрозділ 2.4. «Зародження перших елисаветградських періодичних видань» спрямований на висвітлення особливостей газет і журналів, що з'явилися в Єлисаветграді. Зазначається, що зародження преси припало на час поширення в Єлисаветграді друкарської справи. Перша газета в місті виникла 1874 року. Це був «Єлисаветградский городской листок», який проіснував лише до 1876 року й функцій повноцінного періодичного видання не виконував. Але з 1876 до 1894-го у центрі краю видавалася щоденна газета «Єлисаветградский вестник», із розвитком якої й формувалася журналістика не тільки Єлисаветграда, а й усього регіону. Офіційним органом були «Ведомости Єлисаветградского городского общественного управления» (1892–1905 роки). Особливу увагу звернено на «Педагогический вестник» – перший в Україні незалежний від міністерства педагогічний журнал, який виходив із 10 березня 1881 по січень 1883 року двічі на місяць, крім канікулярного часу. Засновником і редактором був М. Завадський.

У підрозділі 2.5. «Вплив товариств і гуртків Єлисаветграда на розвиток національної видавничої справи» узагальнюється внесок у книговидавничу справу Єлисаветградського благодійного товариства поширення грамотності й ремесел, наукового медичного товариства, а також українофільського гуртка, який брав участь у підготовці збірника «Степ». Наголошено на тому, що елисаветградська громада об'єднувала інтелігенцію тодішнього міста, яка зробила величезний внесок у подальший духовний, культурний розвиток України загалом.

У підрозділі 2.6. «Книго- та пресовидання Олександрії: типологічний і тематичний аспекти» досліджено друкарні та редакції газет, що працювали наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття в повітовому місті. Акцентується увага на тому, що видавнича справа цього періоду розвивалася не лише в Єлисаветграді, а й у таких містах нинішньої Кіровоградщини, як Олександрія, Новомиргород, Златопіль і Бобринець. Із названих населених пунктів найбільше артефактів книго- та пресовидання залишила по собі Олександрія. Найпродуктивнішою в цьому місті була друкарня Ф. Райхельсона. Тут видавалася офіційна, довідкова, навчальна, наукова (із різноманітних тематичних напрямків) та художня література. Працювали також друкарні Ш. Фонберга й С. Сальмана. Видавалися газети «Известия Александрійского уездного земства» та «Александрійский театральний листок».

Підрозділ 2.7. «Специфіка видавничої традиції в Новомиргороді, Златополі й Бобринці» присвячено огляду книговидання в названих містечках. Зазначається, що в Новомиргороді діяли друкарні Б. Лінецького та І. Гутнера. У Златополі (1959 року це місто приєднали до Новомиргорода, утворивши одне) працювали друкарні Б. Лінецького (перевезена із Новомиргорода), Я. Ниренберга й Л. Беляєва. У контексті видавничої справи важливу роль відіграла Златопільська чоловіча гімназія, де працювали культурні гуртки й видавалася студентська періодика. Там кілька років учителював М. Зеров. Він брав участь у виданні збірника «На пути к искусству», який створювали поети-початківці гуртка прихильників письменства. Про Бобринець відомо найменше в аспекті створення та поширення друків. До сьогодні дійшло лише одне видання друкарні Я. Фільгуса. Але це місто після переведення повітового центру з нього до Єлисаветграда поповнило останнє «світським чиновним людом, частково і з етнічних українців»,

що, зокрема, спровокувало подальший розвиток повітового центру в українському напрямку.

Зроблено висновок, що поширенню книговидання й періодики сприяли економічний, культурний, науковий розвиток краю, об'єднання активної інтелігенції. Водночас цензура стримувала розвиток саме українського друкованого слова.

Третій розділ «Видавничий рух Єлисаветграда на початку ХХ ст.» присвячений дослідженню друкарень, видавництв, періодичних органів, що виникли після 1900 року, таким організаційним аспектам, як умови праці, стосунки між різними учасниками видавничого процесу, а також маркетинговому етапу – промоції та розповсюдженню видань.

У підрозділі 3.1. *«Особливості роботи друкарні Єлисаветградського повітового земства»* описується діяльність фактично єдиної не приватної друкарні того часу. Вона була створена передусім для задоволення потреб земства в різноманітній офіційній документації, водночас мала відносно широкий видавничий репертуар. Окрім офіційних, видавалися книги та брошури навчального, публіцистичного, художнього, довідкового та рекламного спрямування.

Підрозділ 3.2. «Видавнича діяльність В. Лапідуса в контексті судової справи» присвячений висвітленню діяльності вищезазначеного видавця й редактора, а також кількох інших учасників видавничого процесу в Єлисаветграді. Акцентується увага на тому, що завдяки судовій справі між В. Лапідусом та М. Гольденбергом, усі деталі якої впродовж кількох номерів висвітлювала газета «Голос Юга», стає відомо про особливості співпраці між місцевими журналістами, редакторами, власниками друкарень та іншими містянами.

У підрозділі 3.3. *«Особливості тематичного репертуару малих видавничих організацій на початку ХХ ст.»* узагальнюються результати діяльності видавництва «Спілка», друкарні І. Пікуса, «Экономической типографии» Г. Резнікова та М. Фінкеля, «Южнорусской» друкарні А. Болтянського, друкарень Ш. Бахматського й А. Калужського, І. Лінцера, Х. Немировського, електродрукарні «Труд» Л. Ровінського і З. Котляренка, «Порядок» Ш. Левінзона та Г. Бурштейна, друкарні І. Резніченка, А. Берестецького, Є. Хусидова, А. Волохина, електродрукарні А. Лама. Епізодично книговиданням займалися редакції таких газет, як «Єлисаветградские новости», «Новороссийский край». Зазначається, що в деяких бібліографічних описах у вихідних даних замість друкарні чи видавництва, значиться прізвище окремої особи (наприклад, Т. Штейна, М. Петрової, А. Селевіна, М. Фурштейн). Припускається, що ці видання виходили коштом названих осіб.

Підсумовується, що типологічно-тематичний репертуар видань у зв'язку з революційними подіями збагатився публіцистичною й художньою пропагандистською літературою (зокрема, це поетичні збірки «артільного батька» М. Левитського). Після революції 1917 року з'являються книги та брошури громадсько-політичних організацій: Південноросійського обласного бюро соціалістів-революціонерів, друкарні Єлисаветградської комунальної народної фракції «Цеире-Цион», Єлисаветградського парткому, робітничого кооперативу

«Просвіта». Хоча російськомовні книги переважали, після революції 1905 року частіше почали видаватися праці українською мовою.

У підрозділі 3.4. «Розвиток газет і журналів початку ХХ ст.» розглянуто пресу Єлисаветграда. З'ясовано, що за два десятиліття ХХ ст. виникло близько сорока періодичних видань. Відчутне зростання кількості нових газет відбулося після лютневої революції 1905 року. Більшість із новостворених газет існувала недовго (близько року чи кілька місяців), десять із них були тимчасовими заміниками газет «Голос Юга» та «Єлисаветградские новости» протягом 1906–1907 років. Окремі газети зробили значний внесок у розвиток журналістики й видавничої справи не тільки міста, а й регіону загалом. У першу чергу це стосується щоденника «Голос Юга», видавцем і редактором якого більшість часу існування був Д. Горшков.

Підрозділ 3.5. «Умови праці в єлисаветградських друкарнях та палітурних майстернях» присвячено організаційній складовій видавничого процесу. Досліджено, що разом із позитивними тенденціями, які вносила видавнича справа в життя міста, вона не була ідеальною. Робітники друкарень, літографій та палітурних майстерень скаржилися на труднощі, яких їм доводилося зазнавати: збільшення тривалості робочого дня, зменшення заробітної плати та введення відрядної оплати, антисанітарія, праця у вихідні та введення понаднормової роботи, експлуатація дітей і підлітків тощо. Виникали конфлікти й між кореспондентами, редакторами і видавцями, які часом призводили до суду. Якщо санітарні умови в сучасних видавництвах поліпшилися, то інші проблеми нерідко залишаються актуальними досі.

У підрозділі 3.6. «Книготоргівля в місті як невід'ємний елемент видавничої справи» зроблено огляд усіх книготорговельних організацій, що існували на межі ХІХ–ХХ століть. За інформацією довідкових видань, тут було дев'ять книгарень. Під час дослідження стало відомо про дванадцять закладів, які займалися продажем книг наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. (не враховуючи редакцій газет, у деяких можна було придбати не лише періодику, а й книги). Імовірно, із часом одні з них приходили на зміну іншим. Книгарні розміщувалися в центральній частині міста (чимало з них – на Дворцовій вулиці, поруч із важливими установами).

Підрозділ 3.7. «Реклама як чинник видавничої діяльності» звертає увагу на те, що економічний розвиток міст породжує конкурентне середовище, а відповідно підвищує необхідність реклами. Для преси вона була одним з основних джерел прибутку. Виборювали своє місце на видавничому ринку й друкарні: їхні оголошення з'являються на шпальтах газет (часто у виданнях, із якими тісно співпрацювали). Для книжкової продукції промоційну функцію виконували й рецензії, що публікувалися в газетах та журналах (у пресі переважно рецензувалася література, видана у Москві, Петербурзі, Києві й інших великих містах, єлисаветградська – як виняток).

На основі архівних матеріалів досліджено особливості зовнішньої реклами в Єлисаветграді. У повітовому центрі на початку ХХ століття розміщено стовпи та стенди для розклеювання афіш та оголошень. Виникла монополія на право їх орендування, що викликало незадоволення та різноманітні протести й порушення

правил від тих, кого така ситуація не влаштовувала. Наприкінці першого десятиліття ХХ століття з'явилося відразу кілька охочих установити в людних місцях світлову рекламу. Широка мережа книгорозповсюдження та розвиток рекламної галузі свідчили про здорове конкурентне середовище в місті.

ВИСНОВКИ

Комплексне дослідження становлення видавничої справи Єлисаветградського краю з кінця ХVІІІ до початку ХХ століття дає можливість зробити такі висновки.

1. У результаті аналізу матеріалів за темою дослідження виявлено, що особливості зародження й розвитку видавничих організацій під час створення, виготовлення та реалізації видавничої продукції в організаційному, типологічному, тематичному аспектах досі не стали предметом спеціальних досліджень. Відсутні ґрунтовні комплексні праці, об'єктом яких було б книговидавництво в Єлисаветграді та на прилеглих територіях. Окремі аспекти поставали переважно в краєзнавчих або літературознавчих розвідках В. Боська, Л. Куценка, Ю. Матівоса, В. Могилюка, С. Шевченка, О. Чуднова, В. Панченка, В. Голобородька, С. Цапюк, Т. Троцюк, Н. Жахалової. Преса є предметом досліджень В. Крижанівського й Р. Базаки. Видавнича справа Єлисаветградського краю в комплексі (від додрукарської підготовки до системи розповсюдження) стала предметом спеціального дослідження вперше.

Виявлено й вивчено документи, що стосуються діяльності друкарень, редакцій газет, представників рекламної та книготорговельної сфер. Основою джерельної бази дисертації є документи з фондів Державного архіву Кіровоградської області, Кіровоградської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Д. І. Чижевського, Кіровоградського обласного краєзнавчого музею, галереї «Єлисаветград», Національної історичної бібліотеки України, Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Це переважно книги та брошури друкарень Єлисаветграда ХVІІІ – початку ХХ ст., неопубліковані справи із зібрань ДАКО, преса Єлисаветграда, суспільно-політична та наукова періодика, що виходила в інших регіонах, бібліографічні покажчики, зібрання зображальних видань, афіші та інші рекламні матеріали, довідкові видання та звіти досліджуваного періоду, видання зі щоденниковими, епістолярними та іншими свідченнями сучасників доби, наукові, довідкові й інші праці. У ДАКО документи, що стосуються видавничої справи, є у двох фондах: Єлисаветградської міської управи та Єлисаветградського товариства розповсюдження грамотності та ремесел. Загальна кількість опрацьованих документів, зміст яких прямо стосується створення, виготовлення та розповсюдження друкованої продукції, становить 1066 аркушів, що містяться в тринадцяти справах. Опрацьовано місцеві газети кінця ХІХ – початку ХХ ст., із яких близько 80 номерів містять інформацію про організацію видавничої справи в Єлисаветградському краї. Відомості з названих вище архівних справ та газетних публікацій оприлюднено вперше.

2. Першою в історії Єлисаветградського краю була друкарня, заснована при фортеці святої Єлисавети 1764 р., яка 1765 р. видала «Кофейный дом» Ж.-Б. Руссо та «Азбуку». На початку XIX століття друкарні на той час військового міста Єлисаветграда видали кілька брошур для використання в штабі резервного поселення кавалерійського корпусу. У плані Єлисаветграда 1842 року зазначено, що разом з іншими приміщеннями була побудована й корпусна друкарня.

Установлено, що видавнича справа в Єлисаветграді почала активно розвиватися в другій половині XIX століття. Цей період збігся з поверненням місту 1865 року статусу повітового. Відтоді й до початку XX століття був його «золотий вік», коли всебічно поліпшувалась інфраструктура міста, зокрема засновувалися навчальні заклади, 1882 року тут почав діяльність перший український професійний театр, у якому працювали М. Кропивницький, І. Карпенко-Карий, М. Заньковецька, М. Садовський та інші. Із другої половини XIX століття до встановлення в місті радянської влади в різний період у Єлисаветграді діяло понад 30 друкарень. Друкарня Гольденбергів проіснувала півстоліття (після чого була продана іншим власникам – Броунам), мала широкий видавничий репертуар, зокрема друкувала місцеві газети і журнали («Єлисаветградский вестник», «Педагогический вестник», «Голос Юга», «Неделя русского еврея»). Тут за рік до Емського указу з'явилося перше українськомовне видання. Потужною була друкарня братів Шполянських, значна частина видань якої була релігійного спрямування, що вирізняло її з-поміж інших місцевих організацій. На початку XX століття організувалася друкарня Єлисаветградського повітового земства. Остання, хоч і створювалася передусім для задоволення потреб земства, видавала літературу різного цільового призначення. Крім того, працювали друкарні братів Броунів, П. Зеленого, Н. Сейдера, А. Болтянського, Ш. Бахмутського, І. Лінцера, Х. Немировського, електродрукарня «Труд» Л. Ровинського й З. Котляренка, І. Пікуса. Після революції 1917 року з'являються книги та брошури громадсько-політичних організацій: Південноросійського обласного бюро соціалістів-революціонерів, друкарні Єлисаветградської комунальної народної фракції «Цейре-Ціон», Єлисаветградського парткому, робітничого кооперативу «Просвіта».

Обґрунтовано, що важливу роль у становленні видавничої справи Єлисаветграда відіграли товариства та гуртки. Це Єлисаветградське медичне наукове товариство (видало чимало книг і брошур), Єлисаветградське благодійне товариство поширення грамотності і ремесел, а також українофільський гурток, який брав участь у підготовці збірника «Степ» (вийшов 1886 року в Петербурзі, містив поряд із російськомовними українськомовні твори).

Простежено, що в Олександрії працювали друкарні Ф. Райхельсона (найбільша в місті), Ш. Фонберга, С. Сальмана. На початку XX століття видавалися газети «Известия Александрійского уездного земства» та «Александрійский театральний листок». Олександрія, як і Єлисаветград, була повітовим центром, тому тут видавнича справа розвивалася активніше, ніж в інших малих містах краю.

У Новомиргороді були друкарні Б. Лінецького й І. Гутнера. Перша з них згодом була перевезена до Златополя, де, крім неї, діяли друкарні Я. Ниренберга і Л. Беляєва. У Златопільській чоловічій гімназії гурток прихильників письменства

видавав збірник «На пути к искусству», у підготовці якого брав участь М. Зеров. Про Бобринець відомо найменше. До нас дійшла лише одна книга з друкарні Я. Фільгуса.

3. За видо-типологічними ознаками друковану продукцію, яка видавалася на аналізованій території, поділено на такі групи.

Офіційні видання. Цей сегмент був важливим джерелом прибутку для багатьох, адже різноманітні звіти, кошториси, бухгалтерські та інші книги для записів, бланки – це те, що видавали міська та повітова влада й інші організації постійно, незважаючи на різні соціальні та політичні віяння. У більшості випадків, аби отримати право на друк такої продукції, необхідно було виграти відповідні торги, а для цього запропонувати найвигідніші умови: низьку ціну, стислі терміни виконання та високу якість продукції. Серед основних виконавців подібних замовлень були елісаветградські друкарні М. Гольденберга, Д. Шполянського, Єлісаветградського повітового земства, братів Броунів, Ш. Левінзона та Г. Бурштейна, Ш. Бахмутського й А. Калужського, Х. Немировського. В Олександрії – друкарня Ф. Райхельсона.

Навчальні видання. Збільшення кількості видань зумовлювалося діяльністю навчальних закладів у Єлісаветграді й таких викладачів у них, як М. Крижанівський, М. Гоняєв, М. Марков, Г. Близнін та інші. Переважно це були книги друкарень А. та М. Гольденбергів, братів Шполянських, П. Зеленого, Єлісаветградського повітового земства, А. Болтянського, І. Лінцера; олександрійської друкарні Ф. Райхельсона.

Наукові видання. Наукові праці з'являлися завдяки діяльності Єлісаветградського наукового медичного товариства, різноманітних навчальних закладів. Їх друкували в Гольденбергів, братів Броунів, А. Болтянського.

Науково-популярні видання, що друкувалися в Єлісаветградському краї, були присвячені питанням медицини, ветеринарії, сільського господарства, географії. Вони умовно відокремлені від наукових видань за тематикою, яка могла бути цікавою відносно широкому колу читачів. Виготовлялися в друкарнях Гольденбергів, П. Зеленого, І. Лінцера.

Видання релігійного спрямування. Якщо у видавничих організаціях міст Єлісаветградського краю був загальний репертуар, то вищезазначені книги і брошури друкувалися переважно в Д. Шполянського.

Художні видання, зокрема прозові чи поетичні збірки на злободенні теми, видавалися в друкарнях Гольденбергів, Шполянських, П. Зеленого, Єлісаветградського повітового земства, А. Болтянського. Друкарня А. Вітліна відзначилася друком книги, призначеної для дітей, що було рідкісним явищем для Єлісаветграда.

Інформаційні та довідкові книги й брошури виготовлялися в елісаветградських друкарнях Гольденбергів, І. Лінцера, Х. Немировського, олександрійській друкарні Ф. Райхельсона.

Видання рекламного спрямування – каталоги, де поряд з описами моделей запропонованого подавалися й зображення, що було можливо завдяки літографії, театральні та інші рекламні афіші, рекламні довідники, листівки тощо. Друкувалися

в друкарнях Гольденбергів, Шполянських, Єлисаветградського повітового земства, І. Пікуса, І. Лінцера, електродрукарні «Труд» Л. Ровінського і З. Котляренка.

Серед періодичних видань були щоденні, щотижневі, ті, які видавалися кілька разів на тиждень, двічі на місяць. Першим газетним виданням у місті був «Єлисаветградский городской листок» (із 1874 до 1876 рр.). Потім щоденна газета «Єлисаветградский вестник» (1876–1894). Разом із її розвитком зростав і рівень журналістики в центрі України. Важливим друкованим органом був і «Педагогический вестник» – перший в Україні педагогічний журнал, незалежний від Міністерства народної освіти.

У перше десятиліття нового століття кілька років із перервами видавався щоденник «Єлисаветградские новости». Найвизначнішим періодичним виданням початку ХХ століття став «Голос Юга» – щоденна газета, яка висвітлювала новини міста, краю, країни й закордоння (мала власних кореспондентів як у різних містах Російської імперії, так і в інших державах) з 1904 по 1918 рік. Нові газети утворювалися після революції 1905 року, але видавалися вони не довго (більшість із них – до року, деякі витримали всього кілька випусків; десять із таких газет були тимчасовими заміниками «Голоса Юга» і «Єлисаветградских новостей»). Серед впливових можемо назвати «Єлисаветградские новости» (1903–1908 з перервами), «Новороссийский край» (1908–1911), «Труд» (1909–1911). Утворювалися нові видання й у період соціалістичної революції. 1918 року з'явилося українськомовне періодичне видання «Новий шлях» – «народна Українська соціалістична газета». Але і їй судилося коротке життя.

Важливе місце у видавничому репертуарі посідали журнали, більшість яких були спеціалізованими (на медичну («Труды Єлисаветградского отдела Русского общества охранения народного здравия»), господарську («Известия Єлисаветградского общества сельского хозяйства»), технічну «Волшебный фонарь» (1901—1907); мистецьку («Бюллетень театра и музыки», «Музыкально-литературный вестник») тематику).

Простежено, що більшість єлисаветградських книг і брошур видавалися російською мовою (хоча в деяких траплялися вкраплення українських текстів, як у «Єжегоднике «Голоса Юга»). Першою книгою, виданою українською, була збірка «Десять із перекладів і самостійних творів І. Гриненка» (1875). Інші вийшли на початку ХХ століття. Серед них переважно художні видання Діда Миколи (псевдонім М. Пулевича), С. Єнохіна, М. Левитського, П. Голоти. Деякі з українськомовних брошур пропагандистського чи просвітницького характеру надруковані вже у революційні часи («Рішення земельного питання» В. Качинського, «Провідна зірка кооперації» Т. Біланенка, «Правила реєстрації кооперативних товариств» тощо).

4. Відтворено мережу книгорозповсюдження Єлисаветграда. Підраховано, що в місті наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. діяло дванадцять закладів, які займалися продажем книг. Згідно з інформацією тогочасних довідкових видань, у цей час було дев'ять книгарень. Переважна більшість із них розміщувалася на центральних вулицях міста. За офіційними відомостями в цей час в Олександрії працювало п'ять книгарень. Діяв книжково-паперовий магазин у Новомиргороді. Крім того, газети й

деякі книги можна було придбати в конторах редакцій газет чи їх відділеннях в інших населених пунктах.

5. Досліджено рекламну сферу Єлисаветграда. Конкуренція стимулювала поширення реклами у пресі, тому у газетах знаходимо рекламу друкарень, періодичних видань, фотомайстерень тощо. Доведено, що свою нішу в інформаційній сфері завойовувала зовнішня реклама. Стежили за тим, щоб оголошення не клеїли в непристосованих для цього місцях (у цьому були зацікавлені як влада, що мала підтримувати благоустрій міста, так і орендарі тих стендів і тумб, для яких це було основним джерелом прибутку). 1910 року в Єлисаветграді з'явилася світлова реклама.

Зроблено висновок, що становлення видавничої справи Єлисаветградського краю наприкінці ХІХ та на початку ХХ століть гальмували заборони українського слова, цензурні утиски, виїзд частини інтелігенції з міста (зокрема й через заслання). Сприятливими факторами були економічне зростання та здорова конкуренція, розвиток міської інфраструктури, системи освіти, внесок місцевої інтелігенції в утвердження культури, поштовхом до відкриття багатьох видань та до активності працівників друкарських організацій стала революція 1905 року.

Отже, є всі підстави стверджувати, що тривала в часі й результативна діяльність друкарень, редакцій газет і журналів, видавництва, товариств і гуртків забезпечить Єлисаветградському краю гідне місце в історії української видавничої справи. Необхідно наголосити на тому, що лише завдяки вивченню видавничої діяльності в окремо взятих містах можна дослідити весь розвиток національного книговидавництва.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Моновидання

1. Романюк Н. Видавнича справа в Єлисаветграді : монографія / Наталя Сергіївна Романюк ; за ред. д-ра філол. н., проф. Миколи Тимошика; авт. передм. д-р філол. н., проф. Микола Тимошик. — Київ: КВІЦ, 2014. — 154 с.

Статті в наукових фахових виданнях

2. Романюк Н. Умови праці в друкарнях Єлисаветграда на початку ХХ століття / Наталя Романюк // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. — 2013. — № 3–4 (15–16). — С. 161–164.

3. Романюк Н. Книгорозповсюдження в Єлисаветграді наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. / Наталя Романюк // Наукові записки інституту журналістики. — Том 55. — 2014. — Квітень-червень. — С. 221–224.

4. Романюк Н. С. Друкарня Єлисаветградського повітового земства: досягнення та проблеми / Наталя Сергіївна Романюк // Вісник книжкової палати. — 2015. — № 7 (228). — Липень. — С. 40–43.

5. Романюк Н. С. Друкарня братів Шполянських у Єлисаветграді: типологічний та організаційний аспекти / Наталя Романюк // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. — 2015. — № 2 (22). — С. 136–139.

Статті в іноземних наукових виданнях

6. Романюк Н. С. Издательское дело в малых городах Кировоградской области на рубеже XIX–XX столетий / Романюк Наталья Сергеевна // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. — 2015. — № 7 (78). — Июль. — Часть 1. — С. 250–255.

Статті в інших виданнях

7. Романюк Н. Одна з перших приватних друкарень у Єлисаветграді: тематико-типологічний та організаційний аспекти / Наталя Романюк // Український інформаційний простір : науковий журнал Інституту журналістики і міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв / Гол. ред. М. С. Тимошик. — Число 1. — У 2-х ч. — Ч. 2. — К. : КНУКіМ, 2013. — С. 247–254.

8. Романюк Н. Зовнішня реклама в Єлисаветграді початку XX століття / Наталя Романюк // Український інформаційний простір : науковий журнал Інституту журналістики і міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв / Гол. ред. М. С. Тимошик. — Число 2. — К. : КНУКіМ, 2014. — С. 172–175.

9. Романюк Н. С. Конфлікти між видавцями та редакторами на сторінках єлисаветградської газети «Голос Юга» / Наталя Сергіївна Романюк // Молодий вчений. — 2015. — № 3 (18). — Березень. — Ч. 2. — С. 184–187.

Матеріали апробаційного характеру

10. Романюк Н. Дослідження культури книги в контексті історії видавничої справи Єлисаветграда : тези доповіді / Наталя Романюк // Масова комунікація : історія, сьогодення, перспективи : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців (16-17 травня 2013 р.) [наук. ред. С. Кравченко; упоряд. Н. Шульська]. — Луцьк : Надстир'я, 2013. — С.160–162.

АНОТАЦІЯ

Романюк Н. С. Становлення видавничої справи Єлисаветграда і прилеглих територій (кінець XVIII – початок XX ст.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.05 – теорія та історія видавничої справи та редагування. – Інститут журналістики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2015.

У роботі комплексно досліджено видавничу справу Єлисаветградського краю (Єлисаветграда, Олександрії, Новомиргорода, Златополя, Бобринця) від зародження 1764 року до фактичної ліквідації на початку 20-х років ХХ ст. Уперше всебічно проаналізовано діяльність єлисаветградських друкарень А. та М. Гольденбергів, братів Шполянських, братів Броун, Єлисаветградського повітового земства, а також інших видавничих організацій Єлисаветграда, Олександрії, Новомиргорода, Златополя, Бобринця загалом. Уведено до наукового обігу неопубліковані архівні матеріали, що стосуються діяльності видавничих осередків краю. Зібрано, систематизовано та опубліковано газетні матеріали першого десятиліття ХХ століття, у яких зокрема висвітлено умови роботи в друкарнях, літографіях, палітурних майстернях («Труд», «Голос Юга» тощо), а також деталі судової справи між єлисаветградськими видавцями В. Лапідусом та М. Гольденбергом. Вивчено й описано книжкову торгівлю в містах Єлисаветградського краю, досліджено особливості сфери зовнішньої реклами в Єлисаветграді, охарактеризовано специфіку реклами видавництва, друкарень та рецензії в пресі.

Ключові слова: історія видавничої справи, друкарні, видавництва, літографії, палітурні майстерні, Єлисаветград, Кіровоград, Олександрія, Новомиргород, Златопіль, Бобринець, Кіровоградщина.

АННОТАЦІЯ

Романюк Н. С. Становление издательского дела Елисаветграда и окрестных территорий (окончание XVIII – начала XX вв.). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по социальным коммуникациям по специальности 27.00.05 – теория и история издательского дела и редактирования. – Институт журналистики, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Министерство образования и науки Украины. – Киев, 2015.

В работе всесторонне комплексно исследовано издательское дело Елисаветградского края (Елисаветграда, Александрии, Новомиргорода, Златополя, Бобринца). Проанализирована деятельность елисаветградских типографий А. и М. Гольденбергов, братьев Шполянских, братьев Броунов, Елисаветградского уездного земства, а также других издательских организаций Елисаветграда, Александрии, Новомиргорода, Златополя, Бобринца.

Введено в научный оборот неопубликованные архивные материалы, касающиеся деятельности издательских центров края, в частности договоры об установлении объектов внешней рекламы в Елисаветграде, переписку с конторой и другие материалы редакции «Ведомостей Елисаветградского городского общественного управления», договоры об отдаче с торгов печатных работ для городской управы. Также опубликован доклад о Елисаветградской земской типографии из журнала заседаний елисаветградских уездных чрезвычайных земских собраний 1917 года.

Собрано и систематизировано газетные материалы первого десятилетия ХХ века, в которых отражены условия работы в типографиях, литографиях,

переплетных мастерских («Труд», «Голос Юга»). Обработаны и освещены подробности судебного дела между елисаветградскими издателями В. Лapidусом и М. Гольденбергом, напечатаны в газете «Голос Юга» за 1908 год.

Изучена и описана книжная торговля в городах Елисаветградского края. Исследованы и охарактеризированы особенности сферы внешней рекламы в Елисаветграде, а также особенности промоции издательств и типографий в прессе.

Получили дальнейшее развитие изучение массива периодических изданий Елисаветграда и Александрии; характеристика вложения обществ и организаций в развитие издательского дела Елисаветграда, освещение тенденций издательского дела вышеупомянутого периода.

Ключевые слова: история издательского дела, типографии, издательства, литографии, переплетные мастерские, Елисаветград, Александрия, Новомиргород, Златополь, Бобринец, Кировоградская область.

ANNOTATION

Romaniuk N. S. Formation of the Publishing in Yelysavethrad and surrounding territories (End of 17th – Beginning of 20th Centuries). – Manuscript.

Dissertation for the scientific degree of Candidate of Social Communication. Speciality 27.00.05 – Theory and History of Publishing and Editing. – Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2015.

The research of the publishing of Yelysavethrad region (Yelysavethrad, Oleksandriya, Novomyrhorod, Zlatopil, Bobrynets) from the founding in 1764 to the liquidation in the early 20-th of 20th century is made in the work. The activity of Yelysavethrad publishing houses of A. and M. Goldenbergs, Shpolyansky brothers, Broun brothers, publishing house of Yelysavethrad district council and other publishing houses of Yelysavethrad, Oleksandriya, Novomyrhorod, Zlatopil, Bobrynets are complexly analyzed for the first time. The archive materials, which deal with the activity of the publishing houses of the region and have not been published, are coined. Newspaper materials of the 10-th of 20th century, that cover the conditions of work in the publishing houses, lithographs, binderies (“Trud”, “Golos Yuga” etc.) and the details of the judicial case between the Yelysavethrad publishers V. Lapidus and M. Goldenberg are collected and systemized. The bookselling in Yelysavethrad region is explored and described, the peculiarities of outdoor advertising in Yelysavethrad are analyzed, the main features of advertising of publishing houses and reviews in the newspapers are characterized.

Key words: history of publishing, publishing houses, lithographs, binderies, Yelysavethrad, Oleksandriya, Novomyrhorod, Zlatopil, Bobrynets, Kirovohrad region.

Підп. до друку 16.02.2016. Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Друк цифровий. Облік.-вид. арк. 1,28. Зам. № 60. Тираж 100.

Віддруковано на поліграфічному підприємстві
«Комп'ютерно-видавничий інформаційний центр» (КВІЦ)
04080, м. Київ, вул. Фрунзе, 19–21.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
ДК № 861 від 20.03.2002 р.